

Budapesti Levéltári Mozaikok

2021/8. szám (régi sorozat 35. szám)

DOI: [10.56045/BLM.2021.8](https://doi.org/10.56045/BLM.2021.8)

ISSN: 2939-6921

URL: <http://leveltarimozaikok.bparchiv.hu/2021/12/14/leveltari-mozaikok-35/>

GYÖRGYI CSABA

Úttörő-történeti bizottságok a BFL őrizetében lévő úttörő-történeti iratok tükrében (1969–1985)

A Magyar Úttörők Szövetsége úttörőtörténeti bizottságait az úttörőszövetség fennállásának huszonötödik évfordulójához kapcsolódóan 1969-ben hívták életre, azzal a céllal, hogy az Úttörőszövetség harmincadik évfordulójára teljes egészében feldolgozzák a mozgalom történetét. 1977-ben már kiadványok, előadások, kiállítások és egy központi úttörőmúzeum létrehozásában látták a célt. A cikk az úttörőmozgalmat, annak kereteit is bemutatva vizsgálja, hogy a fenti célok mennyiben valósultak meg.

Kulcsszavak: *úttörő, úttörőmozgalom, 1969–1985, Magyar Úttörők Szövetsége, Zánka, ifjúsági mozgalom, úttörőtörténet, szocializmus*

A Magyar Úttörők Szövetsége úttörőtörténeti bizottságait az úttörőszövetség fennállásának huszonötödik évfordulójához kapcsolódóan a MÚSZ Országos Elnökségének Intéző Bizottsága határozati úton hozta létre 1969. október 22-én.¹ Ezzel szemben egy másik forrás 1970. január 31-ére teszi az alapítást,² de akad egy olyan cikk is, amelyik e kettő közé, 1969 decemberére.³ A név ekkor még Magyar Úttörők Szövetsége Történelmi Bizottsága vagy Országos Történeti Bizottság volt. A cél, az elnevezéshez hasonlóan, eleinte még általános jellegű volt: a már meglévő kutatások rendszerezése és feldolgozása, illetve új gyűjtőmunka elindítása. A kitűzött cél nem kisebb volt, mint hogy az Úttörőszövetség harmincadik évfordulójára, tehát 1974-re teljes egészében feldolgozzák a mozgalom történetét.⁴ Egy későbbi, 1977. évi visszatekintés már kiadványok, pályázatok, mozgalomtörténeti előadások, helyi kiállítások, csapatmúzeumok, illetve egy központi úttörőműzeum létrehozásában látta az úttörőtörténeti bizottságok létrehozásának eredeti célját, szót sem ejtve a jubileummal való összefüggésről.⁵

A bizottságok létrehozása kettős jelleget hordozott.⁶ Az iratokban található önmeghatározás szerint ez a munka egyrészt elméleti jellegű volt: úttörőintézmények történetének kutatása, az úttörőmunka tartalmi meghatározása (hazafiasság és internacionalizmus hangsúlyozása az erkölcsi nevelés terén, nyári építőtáborok, a kultúra, a sport és a szakkörök világa). A másik, ebből fakadó terület a konkrét, gyakorlati kérdésekre vonatkozott: A MÚSZ évfordulóval kapcsolatos feltáró kutatás, egy Úttörőműzeum létrehozása,⁷ a munkásmozgalmi (ifjúságmozgalmi) veteránok emlékezetének ébren tartása, és természetesen a kommunista ideológia szakszerű és hatékony megjelenítése (előadások, módszertani anyagok stb.).⁸

¹ BFL X.9.a.1.3; Javaslat a Magyar Úttörők Szövetsége Történelmi Bizottságának munkatervére (1970. április 1. – 1970. december 31.), MUSZ OE, K/12/100/1970, 1970. március 23., 1. p.

² Szabó Imre: Az úttörőtörténeti bizottságok tevékenységéről és közgyűjteményekkel való kapcsolatáról. *Levéltári Szemle*, 1987/3. sz., 49. p.

³ Molnár Zsolt: A jubileumi úttörőév jegyében. *Nógrád Megyei Hírlap*, 1970. május 10., 5. p.

⁴ BFL X.9.a.1.3; Úttörővezetők IV. Országos Konferenciája, Javaslat: Az úttörőszövetség története kutatásának módszerei és eredményei (Záhonyi Ede korrektúrázott példánya, az eredeti cím: Javaslat az úttörőszövetség története, kutatása és felhasználása a mindennapi életben), K/12, 1970. szeptember 10., 5. p.

⁵ BFL X.9.a.1.3; Záhonyi Ede: Jelentés az Országos Úttörőtörténeti Bizottság munkájáról; javaslat a bizottság tagjaira, és a további feladatokra, Budapest, 1977. január 26., 1. p.

⁶ BFL X.9.a.1.3; Javaslat a Magyar Úttörők Szövetsége Történelmi Bizottságának munkájára, MUSZ OE, K/12/9/1970, 1970. január 20., Úttörő Osztály, 1. p.

⁷ Ennek fontosságáról egy 1970. február 11-én keletkezett, huszonkét oldalas javaslat tanúskodik: BFL X.9.a.1.3; Javaslat a Csillebérci Úttörőtábor rekonstrukció utáni működésére és az Úttörőműzeum létesítésére, MUSZ OE, K/12/50/1970, 1970. február 11.

⁸ BFL X.9.a.1.3; Javaslat a Magyar Úttörők Szövetsége Történelmi Bizottságának munkájára, MUSZ OE, K/12/9/1970, 1970. január 20., Úttörő Osztály, 2. p.

Magyar Úttörők Szövetsége
Országos Elnöksége

Budapest, 1970. január 20.

K/12/9/1970

Elnökségi külömféle!

Készült 35 példányban

Javaslat

a Magyar Úttörők Szövetsége Történelmi Bizottságának munkájára

A Történelmi Bizottságot a Magyar Úttörők Szövetsége 25 éves fennállásának tiszteletére alakítjuk meg. Célja: a már meglévő kutatások rendszerezése, feldolgozása, valamint új gyűjtőmunkák beindítása az egész országban. Feladata ennek megfelelően kettős jellegű lenne:

- 1./ Elméleti munka, mely foglalkozna az
 - úttörő intézmények történetével
 - az úttörőmunka tartalmi kérdéseivel / hazafias, internacionalista erkölcsi nevelés, nyári munka, szakköri, kulturális, sporttevékenység /
 - szervezeti kérdésekkel
 - az úttörőszövetség kapcsolataival / párt és ifjúsági szövetség /
- 2./ Operatív gyakorlati munka:
 - az úttörőszervezet 25. évfordulójával kapcsolatos kutatómunka koordinálása
 - Úttörő Múzeum létesítése
 - veteránok nyilvántartása és propagálása
 - előadások megírása és módszertani segédanyagok készítése

Mivel a kutatás és a munka három szintre épülne: csapat, megye, ország, a most létrejövő Országos Történelmi Bizottság létrehozna a helyi elnökségek segítségével a Megyei Történelmi Bizottságokat. Így lényegében országos hálózat épülne ki, mely a most

Javaslat a Magyar Úttörők Szövetsége Történelmi Bizottságának munkájára (BFL X.9.a.1.3; MUSZ OE, K/12/9/1970, 1970. január 20.)

Az úttörőtörténelmi bizottságok kezdettől fogva területi rendszerben, három szinten épültek fel: csapat, megye, ország. A szintek között állandó, az adatok és utasítások folyamatos cseréjét jelentő kommunikációt vizionáltak a szervezők. Érdekes megfigyelni az első, országos bizottság összetételét: általános iskolai tanár, a Színháztörténelmi Intézet munkatársa, a pártbizottság, illetve a KISZ küldötte, főiskolai tanár, úttörőház-vezető, ifjú őrvezető, újságíró és a Párttörténelmi Intézet történésze alkották az 1970-ben létrehozott testületet. A szándék nyilvánvaló lehetett: egy színes, a párt hitvallásán belül több megközelítést is megengedő, eklektikus és innovatív szerveződés létrehozása volt a cél,⁹ hiszen ilyenekre mindig szükség volt (van) a propaganda-gépezetekben.

⁹ Uo.

1. kép. Országos Úttörőtörténeti Vándorgyűlés Békéscsabán (1973. november 21-23.)

Az úttörőtörténeti bizottságok önazonosságának első, részletes kifejtésére nem kellett sokáig várni: egy 1970. március 23-i javaslat a célkitűzéseket nyolc pontban rögzítette, majd az úttörőmozgalom múltjának kutatását – a dialektikus materializmus erőterében¹⁰ – három irányba kanalizálta.

A nyolc, majd a három pont semmitmondó, általános kijelentései között a hasznos tapasztalatok összegyűjtését, értékelését és közkinccsé tételét, egyes úttörővezetők munkásságának példálózó bemutatását, illetve a tényszerű, tudományos megközelítések fontosságát hangsúlyozta.¹¹ Többet elárul a kialakuló úttörőtörténeti bizottságok tényleges feladatairól az egyes feladatkörök felosztása: az úttörőszövetség történetével kapcsolatos pályázatok menedzselése,¹² a megyei kutatások¹³ és az egyes úttörőintézmények¹⁴ kutatásainak

¹⁰ Idézet a forrásból: „Minden történelmet kétféle módszerrel lehet tanulmányozni: pozitívista módon; dialektikus egységben, ok + okozat megismerésével. A tények, a konkrétumok feltárása az úttörőszövetség történeténél elengedhetetlen az eddigi hiányosságok miatt. Marxistává úgy lesz, ha mindezt a belső fejlődési folyamattal szerves egységben tesszük. Nem szabad azonban szem elől téveszteni, hogy a múltunk és jelenünk dialektikus kapcsolatban van a munkásmozgalom egészével, a társadalommal és a pedagógiával.” BFL X.9.a.1.3; Javaslat a Magyar Úttörők Szövetsége Történelmi Bizottságának munkatervére (1970. április 1. – 1970. december 31.), MUSZ OE, K/12/100/1970, 1970. március 23., 3. p.

¹¹ BFL X.9.a.1.3; Javaslat a Magyar Úttörők Szövetsége Történelmi Bizottságának munkatervére (1970. április 1. – 1970. december 31.), MUSZ OE, K/12/100/1970, 1970. március 23., 2. p.

¹² Az első pályázat kihirdetésének időpontjaként 1970. szeptember 1-et tűzték ki, amelyet megelőzött a média tájékoztatása, illetve a felhívás közzététele: BFL X.9.a.1.3; Javaslat az úttörőszövetség történetével kapcsolatos pályázatok meghirdetésére, MUSZ OE, K/12/157/1970, 1970. május 7., 1. p.

¹³ Legelőször ez a terület jelentkezett komplex tervezettel: BFL X.9.a.1.3; Magyar Úttörők Szövetsége Történeti Bizottsága, Csepeli Miklósné elvtársnőnek, Munkaterv javaslat, összeállította: Nádházi Lajos és Záhonyi Ede, 1970. április 21.

¹⁴ Nagy hangsúlyt kapott az úttörőházak történetének kutatása. Tíz pontos, hónapokra, sőt néhány pontra vonatkozóan napokra lebontott cselekvési terv született ezzel kapcsolatban: Javaslat az úttörőszövetség történetével kapcsolatos pályázatok meghirdetésére, MUSZ OE, K/12/157/1970, 1970. május 7., 4-5. p. Bár a BFL őrizetében lévő úttörőtörténeti iratanyagban ez a széleskörű munka csak egy kisdoboznyi iratban tükröződik (BFL X.9.1.1.8, Úttörőházakkal kapcsolatos iratok), de az MNL OL által átvett, nagyobb terjedelmű, és e dolgozat

koordinálása, a konkrét tartalmi kérdések, illetve a PR-feladatok felosztása, valamint az úttörőveteránok, a jubileumi év, az úttörőtörténeti bibliográfia, valamint a propaganda ügyei.¹⁵

Az 1970-ben megrendezett Úttörővezetők IV. Országos Konferenciáján külön szekció foglalkozott az úttörőszövetség történetének kutatásával. A vitaanyag, bár kis terjedelmű: mindössze öt oldalas, mégis teljes képet rajzol a pártállami ideológia és az úttörőmozgalom eszme irányvonalának kapcsolatáról, mely szerint az úttörők története „*a magyar munkásmozgalom osztályharcos történelmének része*”,¹⁶ továbbá a gyermekek személyiségének sokoldalú fejlődésének a marxizmus-leninizmus jelenti az alapját, s a nevelés célja többek között a Szovjetunió „megszerettetése”, a népek barátságának ápolása, az elnyomott népek iránti szolidaritás kinevelése. Ezt nyári táborokban, mint bázisokban képzett vezetők által, próbarendszerekre építve, a szocialista gyermeksjtó közreműködésével vélte elérni a kádári pártapparátus.¹⁷

Mivel az úttörőmozgalom negyedszázados történelme az egész, alulról (ténylegesen inkább felülről) építkező szervezet: az őrök, rajok csapatok, valamint a megyei szervezetek történelmét jelentette, ezért nagy hangsúlyt kaptak a helyi, vagyis csapat-szinten működő honismereti szakkörök. Rájuk hárult az ünnepekhez kötődő kiállítások, illetve csapatmúzeum szervezése, annál is inkább, mert a központi ukáz szerint a jubileumi év középpontjában a csapatok ünnepi felkészülése kellett, hogy álljon.¹⁸

A honismereti szakkörök ehhez a nagyszabású munkához részletes, szakmailag jól kidolgozott, átfogó módszertani útmutatásban részesültek. Az egyes úttörőcsapat-történetek feldolgozásának első lépését a források kronológiai vagy tematikus feltárása jelentette. Ehhez a kiadott segédanyag kilenc forrástípust különböztetett meg: a csapat, illetve az iskola¹⁹ irattára, volt csapatvezetők visszaemlékezései, a kiváló²⁰ úttörők élménybeszámolóí, a csapatlétszám-statisztikák, a csapatvezetőség testületi üléseinek jegyzőkönyvei, őrsi-, raj-, és csapatnaplók, olyan volt úttörők visszaemlékezései, akikből később vezetők lettek,²¹ kirándulások, táborozások feljegyzései, valamint levéltári anyagok és sajtócikkek.²² Az iránymutatás külön

megírásának időpontjában még rendezetlen iratanyagban valószínűleg egy nagyobb terjedelmű iratrész található ezzel kapcsolatban.

¹⁵ BFL X.9.a.1.3; Javaslat a Magyar Úttörők Szövetsége Történelmi Bizottságának munkájára, MUSZ OE, K/12/9/1970, 1970. január 20., Úttörő Osztály, 3-4. p.

¹⁶ BFL X.9.a.1.3; Úttörővezetők IV. Országos Konferenciája, Javaslat: Az úttörőszövetség története kutatásának módszerei és eredményei (Záhonyi Ede korrektúrázott példánya, az eredeti cím: Javaslat az úttörőszövetség története, kutatása és felhasználása a mindennapi életben), K/12, 1970. szeptember 10., 1. p.

¹⁷ BFL X.9.a.1.3; Úttörővezetők IV. Országos Konferenciája, Javaslat: Az úttörőszövetség története kutatásának módszerei és eredményei (Záhonyi Ede korrektúrázott példánya, az eredeti cím: Javaslat az úttörőszövetség története, kutatása és felhasználása a mindennapi életben), K/12, 1970. szeptember 10., 4. p.

¹⁸ BFL X.9.a.1.3; Úttörő Honismereti Szakkörök tevékenysége a jubileumi évben, levélsablon az úttörőcsapatok vezetőinek, Bödi István, a Történelmi Bizottság tagja, Hosszúpályi, 1970. december 15., 1. p.

¹⁹ Nem volt törvényszerű, hogy az úttörőcsapatok iskolák szerint szerveződjenek, de az 1940-es évek végétől kezdve, a jobb kontrollálhatóság és a bürokratizálódás jegyében, mégis a területi elv vált uralkodóvá. Néhány kivétel azért akadt: ilyen volt például az Úttörőegyüttes. Ezzel kapcsolatban l. korábbi cikkemet: Őrszemek, regösök, garabonciások: az Őrszemcsapatok és az Úttörőegyüttes., Ifjúságmozgalmi alternatívák az államszocializmus idején, *Levéltári Szemle*, 2019/2. sz.

²⁰ A teljesítményelv értéket általánosító jellege az iratokból az egész korszakra vonatkozóan jól kiolvasható.

²¹ L. az előző jegyzetpontot.

²² Azt már csak a megjegyzésben szerepeltették, hogy felhasználhatóak az a MÚSZ kiadványai is. Ez nyilvánvalóan azt a célt szolgálta, hogy ne egy központi forrásokból összetákolt munka legyen a helyi kutatás „eredménye”.

megjegyezte, hogy „a visszaemlékezéseket kritikusan kell fogadni... a forrásokat mindig pontosan meg kell jelölni.”²³

A csapattörténet feldolgozásával és írásos közlésével párhuzamosan a honismereti szakköröknek csapat-kiállítás is kellett szervezni. Ebben az esetben nem írásos és szóbeli adatok, hanem tárgyi emlékek (táborozási emlékek, továbbá úttörő-jelképek: zászlók, jelvények és ruhák), fényképek gyűjtése volt a feladat, de készülhettek tablók is a csapatok és rajok névadóiról.²⁴

SZERETETTEL KÖSZÖNTJÜK
A IV. ORSZÁGOS ÚTTÖRŐ-
TÖRTÉNETI VÁNDORGYŰLÉS
RÉSZTVEVŐIT!

2. kép. A IV. Országos Úttörőtörténeti Vándorgyűlés emblémája (Esztergom, 1975)

A honismereti szakkörök harmadik, nagy feladatköre, a csapatmúzeum létrehozása, tulajdonképpen az első kettő szintetizálását jelentette. A tervek szerint a helyi csapatkiállítások később megyei kiállítások elemeiként is megjelentek volna.²⁵

Az egyes, megyei szinten kiadott útmutatók alapját nagy valószínűséggel az a G. Kapusi Erzsébet muzeológus által elkészített, „Módszertani Útmutató az úttörőmozgalom tárgyi emlékeinek gyűjtésére” címet viselő, kétoldalas irat jelentette, amely, bár az előbb kifejtett feladatmegosztást még nem, vagy legalábbis nem ilyen formában tartalmazta, de a források szakszerű gyűjtését és feldolgozását viszont nagyobb részletességgel határozta meg. A források között többetként került megemlítésre például az, hogy a csapatzászlók gyűjtésekor törekedni kell „az első időkből való”, tehát nehezen fellelhető emlékek összegyűjtésére, másrészt az is, hogy a kiállítások színesebbé tétele érdekében hasznos lehet régi berendezési tárgyak (pl. öreg írógép), igazolványok, oklevelek, versenydíjak, külföldi jelvények, úttörők által készített tárgyak, külföldi pajtasoktól kapott ajándéktárgyak összegyűjtése is.²⁶

²³ BFL X.9.a.1.3; Úttörő Honismereti Szakkörök tevékenysége a jubileumi évben, levélsablon az úttörőcsapatok vezetőinek, Bódi István, a Történeti Bizottság tagja, Hosszúpályi, 1970. december 15., 1. p.

²⁴ Uo.

²⁵ Ebből is jól látható, hogy a gyűjtőmunka oroszlánrészét a helyi úttörőcsapatokra terheltek. BFL X.9.a.1.3; Úttörő Honismereti Szakkörök tevékenysége a jubileumi évben, levélsablon az úttörőcsapatok vezetőinek, Bódi István, a Történeti Bizottság tagja, Hosszúpályi, 1970. december 15., 1. p.

²⁶ BFL X.9.a.1.3; G. Kapusi Erzsébet muzeológus: Módszertani útmutató az úttörőmozgalom tárgyi értékeinek gyűjtésére, Debrecen, 1970. december, 1. p.

3. kép. A VII. Országos Úttörőtörténeti Vándorgyűlés emblémája (Ajka, 1978)

Megfontolt, szakmai álláspontot tükröz, hogy a gyűjteményképzés középpontjába a fotók kerültek: a módszertani útmutatót összeállító szakember azt javasolta, hogy minden fotót gyűjtsenek össze, hiszen a reprográfia eszköztárának felhasználásával valószínűleg ez a gyűjteményrész gyarapítható a legeredményesebben.²⁷

A fotók mellett az írásos dokumentumoknak is megvolt a helyük az úttörőtörténeti mozgalomban, bár ezek kiállításokon történő felhasználása, lévén inkább levéltári, mintsem múzeumi anyagról van szó, csekélyebb teret nyert. Érdekes, hogy az összehasonlítás alapját jelentő két, levéltári irat mennyire különböző módon tekint a gyűjteményhez gyarapítandó írásos forrásra. Levéltári szempontból G. Kapusi Erzsébet megközelítése képviseli a tudományos alaposítást,²⁸ amennyiben az általa jegyzett útmutató szinte minden fontosabb irattípust megemlíti: röpcédulák, felhívások, rajzos-szöveges plakátok, illusztrációk, jegyzőkönyvek, naplók, újságok,²⁹ úttörőkiadványok, úttörőkről írt szépirodalmi vagy ismeretterjesztő könyvek, külföldi pajtások levelezései,³⁰ képeslapok.

Negyedszer, de nem utolsósorban az írásos visszaemlékezésekre³¹ is fontos, maradandó emlékhordozókként tekintettek. Az útmutató egyetlen hiányossága, hogy az írásos visszaemlékezések mellett egyáltalán nem tesz említést a szóbeli interjúztatásról, mint lehetséges alternatíváról, pedig ez akkoriban már egy működő, s a Párt által is elfogadott módszer volt.

Az MÚSZ Országos Úttörőelnöksége 1972-ben értékelte az úttörőtörténeti bizottságok addigi tevékenységét, és egy újabb, nagy lendületet adó iránymutatással próbálkozott:³² 1973-

²⁷ Uo.

²⁸ A másik forrás, amely valószínűleg G. Kapusi metodológiájából indult ki, éppen ezt a típust „szegényítette el” végletesen.

²⁹ Az útmutató az újságon belül további részletekre is felhívja a figyelmet: „teljes újság vagy úttörők életével foglalkozó oldalak, egyes cikkek.” BFL X.9.a.1.3; G. Kapusi Erzsébet muzeológus: Módszertani útmutató az úttörőmozgalom tárgyi értékeinek gyűjtésére, Debrecen, 1970. december, 2. p.

³⁰ Különös koloritot kölcsönöz e részletnek, hogy éppen a levelezés az, amelynek a fontossága a legkevésbé hangsúlyos a levéltári gyűjtőterületi munka partner-oldalán.

³¹ BFL X.9.a.1.3; G. Kapusi Erzsébet muzeológus: Módszertani útmutató az úttörőmozgalom tárgyi értékeinek gyűjtésére, Debrecen, 1970. december, 2. p.

³² BFL X.9.a.1.3; Záhonyi Ede: Jelentés az Országos Úttörőtörténeti Bizottság munkájáról; javaslat a bizottság tagjaira, és a további feladatokra, Budapest, 1977. január 26., 1. p.

ban kezdjék a megyei úttörőtörténeti bizottságok szervezését,³³ illetve évente két alkalommal kerüljenek megrendezésre úttörőtörténeti vándorgyűlések.³⁴

Fontos lépést jelentett az úttörőtörténeti mozgalom életében Nádházi Lajosnak, a Balatoni Úttörőváros igazgatójának 1973. február 8-ai javaslata, mely egy zánkai úttörőmozgalmi múzeum létrehozására tett javaslatot. A javaslattevő szerint „*elemi erővel jelentkezett egy olyan úttörőmozgalmi múzeum létrehozásának reális igénye, amely összegyűjti, őrzi, védelmezi, feldolgozza és a gyermekek, felnőttek számára különböző tematikákkal és módon – kiállítás, publikáció – bemutatja az úttörőmozgalom létrejöttének, fejlődésének, tevékenységének értékes tárgyi emlékeit, dokumentumait.*”³⁵ A javaslat, a marxista terminológia teljes arzenálját segítségül hívva, meghatározza az úttörőmozgalmi múzeum létrehozásának társadalmi szükségességét, meghatározza a célját, jellegét, valamint parafrázálva G. Kapusi Erzsébet előzőekben említett metodológiáját, a tartalmat is, de gondja volt olyan részletekre is, mint pl. a személyi és az ingatlannal kapcsolatos tárgyi feltételekre. A tervek szerint az irányítás természetesen az úttörőváros vezetőjének a kezében maradt volna.³⁶

4. kép. A Pest Megyei Úttörőtörténeti Vándorgyűlés emléklapja (Kartal, 1981. március 2.)

³³ Ténylegesen ezeket már a kezdetekről elkezdték szervezni.

³⁴ Az ezekre vonatkozó iratrész az iratanyag egyik leggazdagabb, legizgalmasabb anyaga, amely majd önálló feldolgozást igényel: BFL X.9.a.1.4 1-3. kd.

³⁵ BFL X.9.a.1.3; Javaslát az Úttörőmozgalmi Múzeum létrehozására a Balatoni Úttörővárosban, Úttörőtörténeti Bizottság előterjesztés, Balatoni Úttörőváros, 1973. február 8., Nádházi Lajos igazgató, 1. p.

³⁶ Uo, 5-7. p.

1974-ben megnyílt a Zánkai Úttörőmuzeum, teljes nevén Országos Úttörőmozgalomtörténeti Múzeum, amely a tárgyi emlékek mellett jelentős úttörőtörténeti dokumentummal, írásos anyaggal rendelkezett, egy évvel később pedig – Záhonyi Ede szerint egyetlen tollvonással – törölték az Országos Úttörőtörténeti Bizottság működését.³⁷

A MÚSZ Országos Tanácsa megbízásából a bizottság hamarosan, 1977 tavaszán újjászerveződött, nem sokkal később, 1977. november 3-án pedig, a belső hatalmi harcok szokásos logikájának megfelelően, egy másik, versengő illetékességgel fellépő, országos hatáskörű, úttörőmozgalmi múzeum: az Országos Hagyományörző Úttörőmuzeum is átadásra került Vajon, a Vay Ádám Múzeumban. Az 1977. évi úttörőtörténeti tevékenységet bemutató jelentés részben rámutat az egyik olyan okra, amely rövid időre ugyan, de zárójelbe tette az úttörőtörténeti bizottságok működését: „*Ne legyen kampányfeladat³⁸ az úttörőtörténeti kutatás és propaganda!*”

Az ezt követő években az úttörőtörténet kutatásának mozgalma egyre inkább utat talált a hagyományápolás, a hagyományörzés csoportjaihoz, az általuk képviselt innovatív eszméhez. 1981-ben például az egyik, tizennyolc oldalas szakbizottsági anyag már teljes egészében a hagyományok jelentőségének szentelte a figyelmét, és az úttörőtörténet, mint hívószó helyett az úttörőhagyományok kifejezést részesítette előnyben, s az úttörőmozgalom történetére a belső hagyományok forrásaként tekintett.³⁹ Továbbra is problémát okozott azonban az országos szintű úttörőtörténeti kutatás tudományos igényű tervének hiánya: „*a kutatás teljesen spontán, és elsősorban a volt úttörővezetők érdeklődése szerint történik. Oka: az MSZMP Párttörténeti Intézete nem vállalja a tudományos kutatás gondozását, nincs biztosítva a kutatás anyagi és kiadási háttere*”, de probléma volt az is, hogy az úttörőtörténeti kutatások eredményei, Zánka kivételével, egyáltalán nem kerültek be az országos úttörő-formáció rendszerébe.⁴⁰

Az 1980-as évek derekára a MÚSZ úttörőtörténeti bizottságainak tevékenysége egyrészt egyre jobban kiformálta az ifjúságmozgalmi történetírás szakmai-módszertani kereteit és az egyre inkább tudományos igényűvé váló kutatás új útjait, ugyanakkor a bizottságok életében éppen erre az időszakra tehető az a fokozatos elnehezülés-bürokratizálódás is, amely olyannyira jellemezte a szocialista kor alapműködésének rendszerszintű hibáiból fakadó intézményesülési tendenciáit. A rendszerváltás idejére a kezdeti lelkesedés és lendület annak ellenére fogyott el, hogy az úttörőmozgalom történetének kutatásában még egyértelműen nagy lehetőségek lettek volna. Valószínűleg a probléma igazi gyökerét az jelentette, amit az egyik jelentés így foglalt össze: „*az úttörőtörténeti kultúrára nem volt politikai ösztönzés*”.⁴¹

³⁷ Erre vonatkozóan csak Záhonyi Ede iratai között találtam utalást, aki hozzáteszi: „*Oka mindezideig nem derült ki, de megszüntetése véleményem szerint nagy hiba volt! Szükséges, hogy a bizottság újjáalakuljon, és tevékenységével segítse szövetségünk nevelőmunkáját.*” BFL X.9.a.1.3; Záhonyi Ede: Jelentés az Országos Úttörőtörténeti Bizottság munkájáról; javaslat a bizottság tagjaira, és a további feladatokra, Budapest, 1977. január 26., 2. p.

³⁸ Kampányfeladat alatt a munkásmozgalmi és úttörőtörténeti jubileumi évekre történő felkészülés alkalomszerű rohammunkáját értették, míg az egyes jubileumi ünnepség-sorozatok közötti holt időben gyakorlatilag nem történt semmiféle érdemleges, szakmai tevékenység.

³⁹ BFL X.9.a.1.3; Záhonyi Ede: Vitaanyag az Országos Úttörő-történeti Bizottság ülésére a jelentés a Magyar Úttörők Szövetsége hagyományápoló tevékenységéről, javaslat a további feladatokra című országos tanácsi előterjesztésre, 1981. január 13. (14.)

⁴⁰ BFL X.9.a.1.3; Jelentés az úttörőtörténeti kutatás helyzetéről, javaslat a feladatokra, é. n. (kb. 1985), 4. p.

⁴¹ BFL X.9.a.1.3; Magyar Úttörők Szövetsége Országos Elnöksége: Jelentés a Magyar Úttörők Szövetsége úttörőtörténeti kutatásának helyzetéről, javaslat a feladatokra. Budapest, 1985. március 8., OE/H/6/1985., 2. p.

[Györgyi Csaba főlevéltáros](#). 2015-től dolgozik Budapest Főváros Levéltárában. Jelenleg a civil iratok referense. Az ELTE BTK történelem szakán, majd a PPKE HTK hittanár szakán szerzett diplomát. Kutatási területe az 1945 utáni egyesületek és alapítványok története, illetve a vallás- és kultúrtörténet Magyarországon. Az elmúlt években több tanulmánya jelent meg az Állami Egyháziügyi Hivatalról, valamint úttörőtörténeti, illetve közigazgatás-történeti témában.

Impresszum

Budapesti Levéltári Mozaikok

A kiadó neve: Budapest Főváros Levéltára
A kiadó székhelye: 1139 Budapest, Teve u. 3-5.
Felelős kiadó: Dr. Kenyeres István főigazgató

Főszerkesztő: Dr. Simon Katalin
Szerkesztőség: Fazekasné Dr. Toma Katalin, Dr. Fehér Csaba, Dr. Garami Erika, Dr. Ternováczy Bálint,
Dr. V. László Zsófia, Tóth Gergely (technika- és honlapfelelős)

A szerkesztőség elérhetősége: 1139 Budapest, Teve utca 3-5.; 1554 Budapest, Pf. 41.
e-mail: mozaikok@bparchiv.hu

ISSN 2939-6921